

dr Łukasz Dryblak¹

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, Warszawa, Polska

ROLA I ZNACZENIE ROSYJSKICH DOKUMENTÓW DOKTRYNALNYCH ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM DOKTRYN BEZPIECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO Z 2000 I 2016 ROKU¹

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF RUSSIAN DOCTRINAL DOCUMENTS WITH PARTICULAR FOCUS ON INFORMATION SECURITY DOCTRINES FROM 2000 AND 2016²

Abstrakt: Autor artykułu stawia sobie za zadanie przeanalizowanie roli rosyjskich dokumentów doktrynalnych oraz ich wartości w kontekście polityki rosyjskiej. Podkreśla ciągłość sowieckiej i rosyjskiej myśli wojskowej, która znajduje odzwierciedlenie m.in. w sposobie formułowania i używania przez Rosję dokumentów doktrynalnych. Na przykładzie wspomnianych dokumentów podkreśla on ofensywny charakter działań Kremla, który pod pretekstem obrony rosyjskiej tożsamości realizuje starą politykę imperialną.

Słowa kluczowe: ZSRR, doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej, doktryna informacyjna, dezinformacja, strategia informacyjna, rosyjska narracja polityczna, *Russkij mir*, sowietologia

¹ <https://orcid.org/0000-0002-7459-5700>, ldryblak@bbn.gov.pl

² Niniejszy artykuł stanowi rozszerzoną i zaktualizowaną wersję tekstu opublikowanego wyłącznie w wersji anglojęzycznej w „Studiach z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”. Por. Ł. Dryblak, *The role and significance of Russian doctrinal documents, with particular focus on information security doctrines from 2000 and 2016*, SDR, LII, 2017, s. 209-229.

Abstract: The author underlines the continuity of the Soviet and Russian military thought, reflected also in the way Russia formulates and uses doctrinal documents. Using the example of these documents, he emphasises the offensive character of Kremlin's actions, which under the pretext of defending Russian identity implements the old imperial policy.

Keywords: USSR, disinformation, Russkiy Mir, Russian Federation military doctrine, information doctrine, information strategy, Russian political narration, Sovietology

Wprowadzenie

Od lat 30. XX w. sowietolodzy podkreślali, że kierownictwo Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich prowadząc politykę zagraniczną, kierowało się klasyczną zasadą Carla von Clausewitza – „Wojna jest tylko dalszym ciągiem polityki prowadzonej innymi środkami”³. Zwolennikiem tej definicji wojny był Władimir Lenin⁴. Płynna granica pomiędzy stanem wojny a pokoju u Clausewitza znalazła również odzwierciedlenie w sowieckiej myśli wojskowej, którą cechowało łączenie strategii politycznej z militarną oraz podporządkowanie ekspansywnej ideologii komunistycznej, zakładającej ciągłą konfrontację „świata kapitalistycznego” z blokiem komunistycznym⁵. Ten schemat pojmowania rzeczywistości nadal stanowi podstawę rosyjskiej myśli wojskowej i politycznej.

³ C. Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo Mireki, Warszawa 2010, s. 29.

⁴ Jednymi z pierwszych, którzy podkreślali ten fakt, byli polscy sowietolodzy Jerzy Niezbrzycki ps. Ryszard Wraga oraz Włodzimierz Bączkowski. Por.: R. Wraga, *Gwarancje Pana Otmara*, „Bunt Młodych” 1935, nr 10, s. 4–5; *idem*, *Geopolityka, strategia i granice*, Tel Awiw 1943, s. 21; W. Bączkowski, *Uwagi o istocie siły rosyjskiej*, „Wschód-Orient” 1938, nr 4, <http://www.omp.org.pl/arttykul.php?artykul=115> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.); *idem*, *Rosja wczoraj i dziś*, Jerozolima 1946, s. 17. Z czasem ten pogląd wszedł również do kanonu światowej sowietologii: R.L. Garthoff, *Soviet military doctrine [Radziecka doktryna wojskowa]*, RAND Corporation, Illinois 1953, s. 10. Ostatnio o znaczeniu notatek Lenina na marginesie Clausewitza pisał także: A. Nowak, *Powrót „Imperium Zła”. Ideologie współczesnej Rosji, ich twórcy i krytycy (1913–2023)*, Kraków 2023, s. 26–27.

⁵ Za Leninem do Clausewitza odwoływali się najważniejsi sowieccy wojskowi teoretycy: Michaił Frunze, Aleksandr Swieczin, Michaił Tuchaczewski, Wasilij Sokołowski i inni. Zob.: R.L. Garthoff, *op. cit.*, s. 12.

W latach 80. XX w. w wyniku dużego zapóźnienia technologicznego i gospodarczego w stosunku do Zachodu w ZSRS dokonano transformacji systemowej. Komunizm przestał być ideologią spajającą wielonarodowe państwo. W 1986 r. Alain Besançon zwrócił uwagę, że „jeśli zniszczy się ideologię, naród wielkorusyjski nie będzie miał czym jej zastąpić”⁶. Elity sowieckie również zdawały sobie z tego sprawę i równoległe z procesem *pierestrojki* podjęły działania mające na celu utrzymanie dominacji nad narodami bloku wschodniego – koniec ZSRS nie oznaczał końca rosyjskich aspiracji imperialnych⁷. W sformułowaniu nowej ideologii imperialnej pomogli emigranci rosyjscy, którzy w swych koncepcjach naukowych i politycznych często poszukiwali innej formy konsolidacji imperium aniżeli poprzez ideologię komunistyczną⁸. Jedność i niepodzielność ziem Rosji, często sakralizowana, była wartością, co do której zarówno wśród emigracji rosyjskiej, jak i mieszkańców ZSRS, poza pewnymi wyjątkami, nie było wątpliwości⁹. Rządy Władimira

⁶ A. Besançon, *Imperium rosyjskie i panowanie sowieckie*, w: J. Karpiński, I. Lasota (red.), *Sowietskij Sojuz. Wybór*, Wrocław 1989, s. 18.

⁷ Słusznie zauważył Robert A. Jones, że powrót do doktryny Breżniewa (ograniczonej suwerenności) nie był niemożliwy. Por.: R.A. Jones, *The Soviet Concept of „Limited Sovereignty” from Lenin to Gorbachev: The Brezhnev Doctrine [Radziecka koncepcja „ograniczonej suwerenności” od Lenina do Gorbaczowa: Doktryna Breżniewa]*, Londyn 1990, s. 260–261.

⁸ Popularność zdobyła koncepcja eurazjatycka, sformułowana w latach 20. przez Piotra Sawickiego na emigracji. Nośność tej idei szybko docenili bolszewicy, używając jej do pozyskiwania emigrantów na rzecz ZSRS, przedstawianego jako imperium eurazjatyckie. Najśłynniejszym badaczem tej koncepcji był Lew Gumilow (miał okazję spotkać w łagrze Sawickiego). Obecnie najbardziej znanym propagatorem tej koncepcji w Rosji jest powołujący się na Gumilowa Aleksandr Dugin, sam eurazjatyzm stał się zaś nośnikiem rosyjskich ambicji imperialnych. Imperializm rosyjski ma jednak wiele postaci i posługuje się różnymi konstrukcjami ideologicznymi, dobieranymi taktycznie, w zależności od adresata i okoliczności wewnętrznych i międzynarodowych.

⁹ Przywiązanie do tego, co dzisiaj rosyjska propaganda nazywa *Ruskim mirem*, prezentował w swojej publicystyce emigracyjnej jeden z najbardziej znanych emigrantów – Aleksander Sołżenicyn. W 2000 r. odbył on rozmowę z nowo wybranym na prezydenta Władimirem Putinem, który wykorzystał jego autorytet i poglądy jako komponent nowej państwowej ideologii. Zakładała ona nie tylko odbudowę imperium, lecz także przejęcie od Zachodu, zgodnie z myślą Sołżenicyna, funkcji przewodniej dla innych narodów. Por.: P. Głuszkowski, *Antyrosja. Historyczne wizje świata Aleksandra Sołżenicyna. Próba polskiego odczytania*, Warszawa 2008, s. 37–39. W wyniku przeprowadzonego wszechzwiązkowego referendum 71,3 proc. głosujących opowiedziało się za utrzymaniem ZSRS. Informacje za: B. Gołąbek, *Lew Gumilow i Aleksander Dugin. O dwóch obliczach euroazjatyizmu w Rosji po 1991 roku*, Kraków 2012, s. 9.

Putina są syntezą spuścizny sowieckiej oraz przedrewolucyjnej Rosji, lecz podłoże do tego typu miksu ideologicznego od dziesięcioleci było szykowane przez przedstawicieli emigracji rosyjskiej, a także sowieckie służby, które umiejętnie wykorzystywały przywiązanie „białych” Rosjan do tradycji imperialnej¹⁰. Bezpośrednie działania mające na celu przygotowanie tej syntezy ideologicznej na gruncie wewnątrzrosyjskim były prowadzone w okresie, kiedy urząd sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego pełnił Michaił Gorbaczow¹¹.

Lata 90. były postrzegane przez Rosjan jako okres upokorzenia, biedy, korupcji, „ekspansji” NATO, słabej władzy oraz obaw przed zamachami terrorystycznymi. Te czynniki posłużyły elitom rządzącym do pogłębiania w społeczeństwie przeświadczenia o ciągłej konfrontacji Rosji z zagrażającym jej Zachodem. Przeżywając okres słabości, Rosja nie była w stanie zapobiec wejściu państw dawnego bloku wschodniego w struktury NATO i UE. Nie znaczy to, że pogodziła się z tym faktem, wręcz przeciwnie – zaczęła poszukiwać metod, dzięki którym skutecznie mogłaby odwrócić ten proces. Metody, jakie zamierzały zastosować władze rosyjskie, mają odzwierciedlenie w pozornie defensywnych dokumentach doktrynalnych (zwłaszcza

¹⁰ U niektórych przedstawicieli rosyjskiej diaspory ten trend nasilił się wraz z oszalałymi sukcesami Armii Czerwonej, która nie tylko przywróciła Rosji granice sprzed I wojny światowej, lecz także znacząco poszerzyła terytorium rosyjskie i obszar wpływów. Zob.: Ł. Dryblak, *Szermierze wolności i zakładnicy imperium. Emigracyjny dialog polsko-rosyjski w latach 1939–1956. Konfrontacje idei, koncepcji oraz analiz politycznych*, Warszawa 2023, s. 175–176.

¹¹ Lew Gumilow stworzył wszystkie swoje koncepcje w ZSRS. Jednak dla szerszego audytorium niż akademickie stał się znany dopiero w 1989 r. (dzięki programom w leningradzkiej telewizji). Por.: B. Gołąbek, *op. cit.*, s. 10. W tym samym okresie budowanie zagranicznej sieci wpływów zaczynał Dugin, powołujący się na spuściznę Gumilowa, bardzo aktywny, w szczególności jeśli chodzi o dywersję ideologiczną wśród elit zachodnich. Więcej patrz: M. Wojnowski, *Koncepcja wojny sieciowej Aleksandra Dugina jako narzędzie realizacji celów geopolitycznych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16, s. 25–26. Ważnym emigrantem, którego działalność została wykorzystana do budowy nowej ideologii, był Nikita Struwe, syn słynnego naukowca i polityka Piotra Struwe. W 1990 r. zaangażował się on w akcję powrotów emigrantów do Rosji, od 1991 r. w ramach inicjatywy «Русский путь» założył sieć czytelni na terenie Wspólnoty Niepodległych Państw oraz państw bałtyckich, a także w 1995 r. Библиотеку-фонд «Русское Зарубежье», która stała się jednym z narzędzi konsolidacji diaspory rosyjskiej oraz promowania nowej ideologii. Zob.: <http://www.rp-net.ru/book/OurAutors/struve/index.php> (dostęp: 17 maja 2017 r.).

doktrynach informacyjnych, najlepiej odzwierciedlających specyfikę rosyjskiego myślenia). Ich rola i znaczenie zostaną omówione w poniższym artykule.

Narracja w oficjalnych doktrynach wojennych Federacji Rosyjskiej

Pierwszym dokumentem doktrynalnym, jaki spisano w Federacji Rosyjskiej, były „Główne Założenia Doktryny Wojennej FR z 2 listopada 1993 r.”¹². Do najważniejszych komunikatów, skierowanych ku Zachodowi, należało zastrzeżenie sobie przez FR prawa do interwencji w krajach, w których rosyjska mniejszość byłaby represjonowana, oraz brak zgody na stacjonowanie wojsk NATO w państwach uznawanych przez Rosję za jej strefę bezpieczeństwa. W dokumencie podkreślano gotowość do współpracy w budowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego oraz do dalszej redukcji zasobów nuklearnych (zastrzegając sobie prawo do odpowiedzi nuklearnej na atak konwencjonalny). Ta doktryna oficjalnie miała charakter obronny, lecz w rzeczywistości pokazywała, że Rosja będzie się starała stosować wobec państw dawnego bloku wschodniego zasadę ograniczonej suwerenności. Do najpoważniejszych zagrożeń zaliczono groźbę represjonowania mniejszości rosyjskiej oraz ruchy separatystyczne, wskazując pośrednio elementy, na których w późniejszych latach oparła swoją agresywną politykę wobec krajów byłego ZSRS¹³. Warto zaznaczyć, że wraz z doktryną wydano numer „Rosyjskiego Wojennego Sbornika” na temat dyskusji wokół rosyjskiej doktryny wojennej w latach 1911–1939¹⁴. W trzech rozdziałach dotyczących Rosji,

¹² Основные положения военной доктрины российской федерации [Główne postanowienia doktryny wojskowej Federacji Rosyjskiej], 2 listopada 1993 r., <http://study-doc.ru/doc/360885/osnovnye-polozheniya-voennoj-doktriny-rossijskoj-federacii> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

¹³ Używanie mniejszości rosyjskiej i przedstawicieli narodów utożsamiających się z *Russkim mire*, ruchów separatystycznych oraz opozycyjnych (zgodnie ze starymi metodami carskiej ochrony) jest stałym narzędziem rosyjskiej polityki zagranicznej (napięta sytuacja w państwach bałtyckich, zacieśnianie związków z Białorusią i Naddniestrzem, działania militarne w Gruzji i Ukrainie, wspieranie przychylnych Rosji polityków).

¹⁴ A.E. Sawinkin, *Русская Военная Доктрина. Материалы дискуссий 1911–1939 годов* [Rosyjska doktryna wojskowa. Materiały z lat 1911–1939], Moskwa 1994. Praca

carskiej, sowieckiej i zagranicznej („białej” emigracji), pokazano syntetyczność rosyjskiej tożsamości i ciągłość myśli wojskowej.

W „Doktrynie wojennej FR” zatwierdzonej 21 kwietnia 2000 r. po raz kolejny podkreślono jej przejściowy (związany z „budową demokracji”) i obronny charakter. We wstępie zaznaczono, że doktryna ma na celu centralizację państwowego i wojennego zarządzania w sferze politycznej, dyplomatycznej, ekonomicznej, społecznej, informacyjnej, prawnej, wojskowej i innych. Oceniono, że istnieje niskie prawdopodobieństwo wybuchu globalnego konfliktu, w tym jądrowego¹⁵. Spodziewano się wzmożenia różnych ekstremizmów i separatyzmów, lokalnych wojen, wyścigu zbrojeń, rozprzestrzenienia broni jądrowej i innych broni masowego rażenia, a także „zaostrzenia konfrontacji informacyjnej”. Elementami destabilizującymi sytuację międzynarodową miały być marginalizacja roli ONZ i OBWE, niezgodne z umowami międzynarodowymi zbrojenia, używanie informacyjnych technologii w celu ekspansji, działalność grup ekstremistycznych (nacjonalistycznych, religijnych, separatystycznych, terrorystycznych). W zagrożeniach zewnętrznych skupiono się na wymienieniu działań mogących mieć miejsce bez wystąpienia oficjalnego stanu wojny lub w ramach wojny lokalnej (m.in. działania informacyjno-techniczne lub informacyjno-psychologiczne), w tym „próby ignorowania (umniejszania) interesu Federacji Rosyjskiej w decydowaniu o kwestiach bezpieczeństwa międzynarodowego, przeciwdziałanie jej wzmocnieniu jako jednego z wpływowych centrów wielopolarnego świata”¹⁶. W ostatnim akapicie doktryny podkreślono, że celami FR są zapobieganie konfliktom i wspieranie międzynarodowego bezpieczeństwa i pokoju.

zarejestrowana 29 października 1993 r. w moskiewskiej rejonowej inspekcji wolności prasy i masowej informacji. Tom wydano w serii wydawnictwa *Russkij Put*, którego założycielem był m.in. Nikita Struwe.

¹⁵ *Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej]*, 21 kwietnia 2000 r., http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

¹⁶ *ibidem*.

W „Doktrynie wojennej FR” z 2010 r. powtórzono tezę o narastaniu regionalnych konfliktów¹⁷. Pojawiło się także stwierdzenie, że obecna architektura bezpieczeństwa nie zapewnia go w sposób jednakowy wszystkim państwom; zauważono, że zagrożenie wojenne dla Rosji wzrasta m.in. ze względu na łamanie prawa międzynarodowego przez NATO i próby rozszerzenia sojuszu o państwa graniczące z FR, próby destabilizacji w państwach i regionach oraz podważanie strategicznej stabilności, lokowanie obcych wojsk w państwach sąsiadujących z Rosją, rozmieszczanie systemów obrony przeciwrakietowej, pretensje terytorialne wobec Rosji i jej sojuszników, nieprzestrzeganie umów międzynarodowych, eskalację konfliktów w rejonach graniczących z Rosją, rozprzestrzenienie terroryzmu międzynarodowego oraz separatyzmu. Specyfiką konfliktów miała być nieprzewidywalność ich wybuchu, szeroka gama użytych środków walki, w tym konfrontacji informacyjnej dla osiągnięcia celów politycznych bez wojny. W kontekście informacji w doktrynie znalazł się zapis o konieczności rozwoju sił i środków konfrontacji informacyjnej w oparciu o nowoczesne technologie.

W „Doktrynie wojennej FR” z 2014 r.¹⁸, w punkcie dotyczącym zagrożeń po raz kolejny wymienia się globalną konkurencję oraz regionalne konflikty. Duży konflikt militarny z udziałem Rosji został określony jako mało prawdopodobny – co w kontekście inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 r. dobitnie pokazuje, że Moskwa maskowała swoje rzeczywiste zamiary. Jednocześnie podkreślono wzrost zagrożeń w sferze informacyjnej. Jako główne zagrożenie znów wskazano NATO, następnie kolejno: destabilizację wewnętrzną w poszczególnych krajach, zwiększanie obcych kontyngentów wojskowych na terenie państw graniczących z Rosją, rozwijanie strategicznych systemów obrony przeciwrakietowej oraz na końcu wykorzystywanie technologii informacyjnych w celach wojskowo-politycznych oraz narzucanie w państwach graniczących z Rosją wrogich jej reżimów.

¹⁷ Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej], 5 lutego 2010 r., <http://kremlin.ru/supplement/461> (dostęp: 24 marca 2017 r.).

¹⁸ Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej], 26 grudnia 2014 r., s. 4-7, <http://kremlin.ru/events/president/news/47334> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Wśród głównych wewnętrznych niebezpieczeństw wojennych wymieniono na pierwszym miejscu działania prowadzące do obalenia ustroju konstytucyjnego, destabilizację sytuacji wewnątrzpolitycznej, społecznej oraz dezorganizację funkcjonowania organów władzy państwowej i infrastruktury, w tym infrastruktury informacyjnej. Następnie wskazano na: działalność organizacji terrorystycznych; oddziaływanie informacyjne na społeczeństwo (przede wszystkim na młodzież), mające na celu przerwanie historycznych, duchowych i patriotycznych tradycji w zakresie obrony ojczyzny; prowokowanie napięć o charakterze narodowościowym, etnicznym, społecznym i religijnym. Do zagrożeń wojennych zaliczono: gwałtowne zaostrzenie sytuacji militarno-politycznej oraz stworzenie warunków do stosowania siły militarnej; zakłócanie pracy systemów państwowego i wojskowego zarządzania FR; tworzenie i szkolenie nielegalnych formacji zbrojnych w celu wykorzystania ich przeciwko Rosji lub jej sojusznikom; demonstracje militarne w czasie manewrów na terytorium państw graniczących z FR i jej sojusznikami; aktywizację działalności sił zbrojnych poszczególnych państw (częściowa lub powszechna mobilizacja, funkcjonowanie państwa na stopie wojennej).

Powyższy skrótowy przegląd zagrożeń zawartych w rosyjskich doktrynach wojennych stanowi dowód na odmienną funkcję, jaką pełnią doktryny w Rosji. Stanowią one narzędzie oddziaływania informacyjnego używane zgodnie z dalekosiężną strategią, której nie formułuje się *explicite*. Mimo to po zastosowaniu odpowiedniego aparatu krytycznego dzięki ich lekturze można dostrzec, jak bardzo konsekwentne i długofalowe są działania rosyjskie oraz jakie elementy cechują rosyjskie myślenie.

Podstawowe założenia doktryny z 1993 r. zostały niezmiennie i były jedynie aktualizowane, rozwijane lub inaczej ujmowane w kolejnych dokumentach w zależności od potrzeb polityki zagranicznej. Na ich podstawie można zobaczyć, jak Rosja używa doktryn do wywierania wpływu informacyjnego zarówno na użytek wewnętrzny, jak zewnętrzny¹⁹. W każdej kolejnej doktrynie coraz bardziej stanowczo

¹⁹ Jolanta Darczewska wyróżnia cztery funkcje rosyjskich dokumentów strategicznych: światopoglądową, metodologiczną, edukacyjną/dydaktyczną i mobilizacyjną (funkcja

podkreślano rosyjskie prawa do posiadania stref wpływów, starając się przekonać obce państwa, że jest to działanie defensywne i w pełni uzasadnione. W oddziaływaniu wewnętrznym dążono natomiast do maksymalnej konsolidacji społeczeństwa i wytworzenia obrazu dwóch światów: Rosji z sojusznikami (w tym celu promowane są różnego typu koncepcje ideologiczne, np. *Russkij mir*, Unia Eurazjatycka czy czwarta teoria polityczna)²⁰ oraz obozu euroatlantyckiego, który jest przedstawiany jako agresor zagrażający porządkowi światowemu²¹. Obronno-odstraszająca retoryka oraz budowanie obrazu NATO jako organizacji przyczyniającej się do destabilizacji sytuacji na świecie to zabiegi mające na celu odebranie moralnej supremacji obozowi euroatlantyckiemu. Ma to również budować wrażenie, że działania rosyjskie są podejmowane reaktywnie w stosunku do działań – w myśl forsowanego przekazu – „agresywnego” sojuszu północnoatlantyckiego. Poprzez doktryny, których przekaz jest synergicznie połączony z przekazem decydentów, polityków, mediów oraz innych podmiotów służących kreowaniu polityki informacyjnej, Rosja wprowadza dysonans poznawczy u swoich przeciwników i stara się zyskać przewagę informacyjną (narzucanie własnej

prognostyczna stanowi margines). Zdaniem badaczki te dokumenty są elementem strategii informacyjnej i pełnią inne funkcje od dokumentów zachodnich. Por.: J. Darczewska, *Rosyjskie siły zbrojne na froncie walki informacyjnej. Dokumenty strategiczne*, „Prace OSW” 2016, nr 57, s. 22. Specyfika obecnych rosyjskich doktryn nie odbiega od standardów stosowanych w ZSRS, według Laurencja Martina sowieckie doktryny służyły „manipulowaniu wrogiem, a nie tylko podporządkowaniu go sobie” [*To manipulate the enemy rather than merely to subdue him* – tłum. własne]. Zob.: L. Martin, *The Influence of Soviet Military Doctrine on Western Strategy [Wpływ radzieckiej doktryny wojskowej na zachodnią strategię]*, w: G. Flynn (red.), *Soviet Military Doctrine and Western Policy*, Londyn 1989, s. 406.

²⁰ Podobne zadanie pełnił program zbierania ziem ruskich, a następnie panslawizm i komunizm, które kolejno były porzucane ze względu na swoją anachroniczność lub nieefektywność. Dzisiaj pełnią one jedynie funkcje pomocnicze. Wybitny polski sowietolog Ryszard Wraga, zauważył, że XIX w. był dla Rosji okresem poszukiwania idei, która pozwoliłaby jej w sposób pełniejszy realizować budowę imperium – to stwierdzenie można odnieść również do XX w. Zob.: R. Wraga, *Geopolityka, strategia i granice*, Rzym 1945, s. 11.

²¹ Schemat konfrontacji dwóch cywilizacji został rozwinięty w doktrynie *Russkiego mira*, sporządzonej przez członków założonego w 2012 r. Klubu Izborskiego: Доктрина Русского мира [*Doktryna rosyjskiego pokoju*], 26 września 2016 r., <https://izborsk-club.ru/10269> (dostęp: 17 maja 2017 r.). Sam pomysł napisania takiej doktryny ujawnił już w 2005 r. Witalij Awierinow działający w ramach wspieranego przez Cerkiew *Sergiejewskiego Projektu*. Por. stronę internetową: <http://www.rusdoctrina.ru/page95504.html> (dostęp: 17 maja 2017 r.).

narracji społeczeństwom zachodnim). Zamęt dotyczący rozpoznania rosyjskich intencji, wprowadzany poprzez oficjalne dokumenty doktrynalne, może być zagrożeniem dla polityków, analityków czy naukowców, którzy w swych pracach nie uwzględnią dualistycznego charakteru oficjalnych dokumentów rosyjskich²². Chociaż Rosja nie jest w stanie zdominować przekazów zachodnich, to jednak punkto-wo i krótkookresowo może na nie wpływać. Długofalowe oddziaływanie pozwala także z czasem wytworzyć w danym kraju podatny grunt na swoje narracje w konkretnych kwestiach (dotyczy to również Polski).

Jak bardzo fałszywy jest „awers”, prezentowany w rosyjskich dokumentach doktrynalnych, można wykazać poprzez lekturę specjalistycznych pozycji z zakresu rosyjskich czy sowieckich nauk wojskowych. W tym kontekście warto przytoczyć artykuł kpt. Dymitra Czuwatkina, pracownika Permskiego Wojennego Instytutu Wojsk Wewnętrznych MSW Rosji, pt.: „Wojenna doktryna jako sposób wpływu informacyjnego (ujęcie semiotyczne)”²³. Artykuł został ogłoszony na specjalistycznej konferencji w Barnaulu. Wybór zarówno miejsca (audytorium), jak i samego referenta (zaledwie kapitan) pozwala stwierdzić, że referat był emanacją poglądów wspólnych, przynajmniej dla środowiska wywodzącego się ze służb mających decydujący wpływ na procesy zachodzące w Rosji. Na podstawie lektury artykułu widać, że myślenie autora jest osadzone o tezy Clausewitza – przyswojone przez bolszewików i nadal popularne w rosyjskiej nauce – „(...) po analizie podstawowych wojenno-politycznych

²² Problem polega m.in. na różnym rozumieniu tych samych terminów. FR chętnie używa zachodnich terminów, by wprowadzać inne kraje w błąd, co jest standardową praktyką stosowaną od czasów ZSRS – „Trzeba wiedzieć, że sowieckiej (komunistycznej) propagandzie zależy niezwykle na wprowadzaniu chaosu do pojęć przyjętych przez ludzkość. Oficjalna doktryna komunistyczna posiłkuje się w tym celu dużą ilością nazw, które nie tylko w praktyce, lecz i w teorii komunistycznej oznaczają zupełnie co innego, aniżeli w słownictwie humanistycznym świata wolnego”. Cytat za: R. Wraga, *O tak zw. „Komuniźmie narodowym”*, „Syrena” 1956, nr 48.

²³ D.N. Czubatkin, *Военная доктрина как способ информационного воздействия (семиотический подход) [Doktryna wojskowa jako sposób oddziaływania informacyjnego (podejście semiotyczne)]*, w: J.G. Czernyszow (red.), *Современная Россия и мир: альтернативы развития (Информационные войны в международных отношениях) [Współczesna Rosja i świat: alternatywy rozwoju (wojny informacyjne w stosunkach międzynarodowych)]*, Barnaul 2012, s. 136–140.

orientacji i kierunków okazuje się jasnym, że wojenne doktryny mają nie tylko obronny charakter, lecz są ukierunkowane na szerokie użycie wojskowej siły jako rozstrzygającego instrumentu polityki zagranicznej²⁴. Inaczej mówiąc, każda doktryna wojenna jest z góry ofensywna, gdyż użycie siły stanowi jedynie kolejny etap prowadzonej polityki zagranicznej. Nie ma tutaj wyraźnego rozgraniczenia na etap pokoju i wojny, gdyż liczą się jedynie cele, które chce się osiągnąć, dobór środków ma zaś znaczenie techniczne. Takie postrzeganie doktryny pozwala stwierdzić, że Rosjanie nie ograniczają się jedynie do teorii, lecz faktycznie ich doktryny mają charakter ofensywny. Czemu zatem służy oficjalna doktryna? Odpowiedź sformułowana przez Czuwatkina jest jednoznaczna: „Wojenna doktryna [jest] systemem idei, zestawionych w ramach semiotycznego paradygmatu. (...) Czyni to wojenną doktrynę współczesnego państwa bronią w wojnie informacyjnej (...). Idea informacyjnego wpływu polega na zaszczepieniu potencjalnemu przeciwnikowi zaprogramowanego (kontrolowanego) informacyjnego obrazu świata, sposobu myślenia. Stało się oczywistym, że wpływ informacyjny jest w stanie zmienić główny wojenno-polityczny zasób państwa – mentalność narodową, kulturę, moralność i wolę ludzi. Tym samym pytanie o rolę symbolicznego kapitału kultury w przestrzeni informacyjnej przestaje być abstrakcyjno-teoretycznym i przybiera strategiczne znaczenie polityczne²⁵. Takie myślenie wynika zarówno ze wschodnich tradycji funkcjonowania tego państwa, głęboko zakorzenionych w historii, jak i z bardzo rozwiniętych badań nad ludzką psychiką. Te obserwacje doprowadziły do wypracowania metodologii zarządzania refleksyjnego, stosowanego na wszystkich poziomach funkcjonowania człowieka i państwa w Rosji²⁶. Mając na uwadze specyfikę podejścia

²⁴ *ibidem*, s. 137 [tłum. własne].

²⁵ *ibidem*, s. 138 [tłum. własne].

²⁶ Szerzej na temat teorii zarządzania refleksyjnego w rosyjskich naukach wojskowych patrz: M. Wojnowski, „Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w., „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12 s. 11–36; C. Reid, *Reflexive Control in Soviet Military Planning [Kontrola refleksyjna w radzieckim planowaniu wojskowym]*, w: B.D. Dailey, P.J. Parker (red.), *Soviet Strategic Deception [Radzieckie oszustwo strategiczne]*, Toronto 1987, s. 295–311.

rosyjskiego, można przejść do analizy doktryn bezpieczeństwa informacyjnego FR.

Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej z 2000 i 2016 r.²⁷

Podczas porównania obu doktryn można dostrzec, że ta z 2000 r. posiada bardziej rozbudowaną strukturę w porównaniu z o wiele krótszą, bardziej ogólną i oskarżycielską w swym tonie doktryną z 2016 r. W obu dokumentach interes narodowy został zdefiniowany jako: obrona suwerenności informacyjnej FR; zabezpieczenie konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela w obszarze pozyskiwania oraz używania informacji, korzystania z technologii informacyjnych, wsparcia informacyjnego dla instytucji demokratycznych, mechanizmów wzajemnego oddziaływania państwa i społeczeństwa obywatelskiego, przyswojenia technologii informacyjnych w celu ochrony kultury, historycznych i duchowych wartości wielonarodowego narodu FR (ten termin wiąże się z ideologią *Ruskiego miru*), zabezpieczenia infrastruktury informacyjnej, rozwinięcia w FR branży technologii informacyjnych i przemysłu elektronicznego; dostarczenie do wewnętrznego i zewnętrznego odbiorcy wiarygodnych informacji; wsparcie w budowaniu międzynarodowego systemu bezpieczeństwa informacyjnego²⁸.

²⁷ W obu dokumentach infosfera jest połączeniem informacji, narzędzi informatyzacji, systemów informacyjnych, stron internetowych, sieci połączeń, technologii informacyjnych, narzędzi, które służą do konstruowania i obróbki informacji, rozwoju i wykorzystania technologii, zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego oraz kompleksowości mechanizmów regulowania wzajemnych stosunków społecznych (podkreślono globalny i transgraniczny charakter zagrożeń w infosferze). Zob.: Доктрина информационной безопасности Российской Федерации [*Doktryna bezpieczeństwa informacji Federacji Rosyjskiej*], 9 września 2000 r., <http://primorsky.ru/authorities/executive-agencies/departments/information-security/Documents/doki-po-ib> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.); Доктрина информационной безопасности Российской Федерации [*Doktryna bezpieczeństwa informacji Federacji Rosyjskiej*], 5 grudnia 2016 r., s. 1, 3, 5, <http://www.scrf.gov.ru/documents/6/5.html> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.).

²⁸ Доктрина информационной..., 9 września 2000 r., *op. cit.*; Доктрина информационной..., 5 grudnia 2016 r., *op. cit.*

W doktrynie z 2000 r. zagrożenia dla bezpieczeństwa FR podzielono w podrozdziale „Typy zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego FR” na cztery grupy zagrożeń: „dla konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela w sferze życia duchowego i działań informacyjnych dla indywidualnej, grupowej i społecznej świadomości oraz duchowego odrodzenia Rosji”, „dla bezpieczeństwa informacyjnego państwowej polityki FR”, „dla rozwoju rodzimego przemysłu informacyjnego” oraz „dla bezpieczeństwa informacyjnych i telekomunikacyjnych środków i systemów”. Takiego podziału nie dokonano w 2016 r., wówczas ujęto wszystkie zagrożenia w ramach trzeciego rozdziału: „Główne zagrożenia informacyjne i stan bezpieczeństwa informacyjnego”. W obu doktrynach podkreślono jednak: zagrożenie dla życia duchowego i funkcjonowania w przestrzeni informacyjnej w sferze indywidualnej, grupowej i społecznej; związek rozwoju technologii informatycznych z możliwością manipulacji świadomością (choć w 2016 r. dodano, że coraz częściej służy to państwom w „wojenno-politycznych” celach, a także do podważenia suwerenności i integralności terytorialnej państw); niebezpieczeństwo uzależnienia rosyjskiego przemysłu informacyjnego od zachodnich technologii (w nowej doktrynie stwierdzono, że ten stan uzależnia społeczno-ekonomiczny rozwój FR od geopolitycznych interesów innych krajów); niedostateczną kadrę naukową w dziedzinie technologii informacyjnych i użycie narzędzi elektronicznych do pozyskiwania informacji. Wśród najważniejszych zagrożeń, których nie powtórzono, znalazł się punkt o groźbie monopolizacji, zwłaszcza przez zagraniczne struktury informacyjne rosyjskiego rynku informacyjnego²⁹. Zmniejszono oraz bardziej uogólniono również listę zagrożeń dotyczących kwestii technicznych (ochrony danych, sieci połączeń itp.), zabrakło także punktów związanych z brakiem dostępu obywateli do informacji pochodzących ze struktur państwa. Zagrożenia w nowej doktrynie zostały sformułowane tak, by podkreślić

²⁹ Zachodni specjaliści bardzo przyczynili się nie tylko do udostępnienia Rosji rozmaitych technologii, lecz także podzielili się swoim doświadczeniem, czego przykładem jest zespół zachodnich konsultantów, którzy tworzyli nowoczesną telewizję rosyjską (oficjalnie z myślą o demokratyzacji Rosji). Takim konsultantem był Angus Roxburgh, autor książki „Strongman u szczytu władzy. Władimir Putin i walka o Rosję” z 2012 r.

nasilające się niebezpieczeństwo ze strony innych państw w sferze informacyjnej. Podkreślono „wykorzystywanie technologicznego pierwszeństwa dla dominowania w sferze informacyjnej”, dodano także punkty dotyczące międzynarodowego aspektu bezpieczeństwa informacyjnego. Autorzy zwrócili uwagę na niesprawiedliwy podział zasobów dla funkcjonowania Internetu oraz duże trudności w wytworzeniu „strategicznej stabilności i równoprawnego strategicznego partnerstwa”. Część zagrożeń została sformułowana tak, by można było odnieść wrażenie, że Rosja jest zapóźniona technologicznie w stosunku do Zachodu. Mimo że przykładowo w dziedzinie wykorzystania nowoczesnych technologii oraz sieci do kontroli i wpływu na społeczeństwo (również za granicą) Rosja może już dysponować zaawansowanymi narzędziami. Wymienione zagrożenia odzwierciedlają w rzeczywistości agresywne działania rosyjskie, ukierunkowane zarówno na zwiększenie kontroli nad własnym społeczeństwem, jak i aktywne oddziaływanie na sferę informacyjną w obcych krajach.

Oficjalnie doktryna z 2016 r. posiada zatem charakter obronny³⁰ i służy przerzucaniu winy za wzrost zagrożeń w sferze informacyjnej na Zachód, czego dowodem ma być jego technologiczne górowanie nad Rosją. Tłumaczy ona rosyjską ekspansję obroną jej bezpieczeństwa informacyjnego, podnosi również jego rangę i dowodzi, że użycie technologii informacyjnych może prowadzić do wojny (FR rości sobie prawo do strategicznego powstrzymywania i zapobiegania w przypadku wystąpienia takiego zagrożenia). Wśród innych działań w obszarze obrony wymieniono: „doskonalenie systemu bezpieczeństwa informacyjnego Sił Zbrojnych FR, innych wojsk, formacji wojskowych i organów, włączając w to siły i środki obrony informacyjnej; prognozowanie, wykrywanie i ocenę niebezpieczeństw

³⁰ „Strategicznym celem zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego w obszarze obrony kraju jest: obrona żywotnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa przed wewnętrznymi i zewnętrznymi zagrożeniami, związanymi z użyciem technologii informacyjnych w celach wojenno-politycznych, sprzecznych z prawem międzynarodowym, w tym, w celu realizacji wrogich działań i aktów agresji, ukierunkowanych na podważenie suwerenności, naruszenie całości terytorialnej państw oraz zagrażającym międzynarodowemu pokojowi, jego bezpieczeństwu i strategicznej stabilności”. Cytat za: Доктрина информационной..., 5 grudnia 2016 r., *op. cit.*, s. 8–9 [tłum. własne].

informacyjnych, włącznie z zagrożeniami dla SZ FR w sferze informacyjnej; pomoc w obronie interesów sojuszników FR w sferze informacyjnej; neutralizacja wpływu operacji informacyjno-psychologicznych ukierunkowanych na naruszenie historycznych podstaw i tradycji patriotycznych związanych z obroną Ojczyzny³¹. Ten tok myślenia został rozwinięty w kolejnych podpunktach, m.in. w tym dotyczącym zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego w obszarze państwowego i społecznego bezpieczeństwa: „Przeciwdziałanie używaniu technologii informacyjnych do szerzenia propagandy, ekstremistycznych ideologii, ksenofobii, dyskryminacji narodowej w celu podważenia suwerenności, politycznej i społecznej stabilności, siłowej zmiany ustroju konstytucyjnego, naruszeniu suwerenności terytorialnej FR; przeciwdziałanie używaniu (...) technologii informacyjnych przez służby specjalne, organizacje innych państw oraz pojedyncze osoby; wzmocnienie ochrony informacyjnej infrastruktury krytycznej oraz ciągłości jej działania, rozwinięcie mechanizmów walki, wyprzedzania niebezpieczeństw informacyjnych i likwidacji ich symptomów (...); zwiększenie bezpieczeństwa funkcjonowania obiektów infrastruktury informacyjnej, w celu zapewnienia nieustannej łączności między organami państwa, niedopuszczenia do sprawowania z zagranicy kontroli nad tymi łączami, zabezpieczenia stałego funkcjonowania i bezpieczeństwa scalonej sieci teleinformatycznej RF oraz bezpieczeństwa informacji, przekazywanej nią i obrabianej (...); zabezpieczenie ochrony informacji, zawierającej dane, składające się tajemnicę państwową (...); zwiększenie efektywności informacyjnego zabezpieczenia polityki zagranicznej FR; neutralizacja działań ukierunkowanych na rozmycie tradycyjnych duchowo-moralnych wartości³²”.

Różnice w doktrynach wynikają m.in. ze zmiany międzynarodowej sytuacji politycznej (częściowo wynika to też z dezaktualizacji

³¹ *ibidem*, s. 8–9.

³² *ibidem*, s. 9–10. Podpunkty dotyczące strategicznych celów i głównych kierunków zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego zostały zdefiniowane także dla obszarów: gospodarczego, nauki, technologii i wychowania oraz zachowania strategicznej stabilności i równoprawnego międzynarodowego partnerstwa.

niektórych zagrożeń)³³. Nowa doktryna posługuje się o wiele bardziej agresywną retoryką (w domyśle antynatowską) i rozwija jedynie wybrane zagrożenia z poprzedniego dokumentu, by podkreślić wzrastające niebezpieczeństwo dla Rosji, usprawiedliwić swoje agresywne działania oraz zastraszyć potencjalnych przeciwników. Rosja metodycznie szykowała się do poważnej konfrontacji. Przez lata prowadziła działania informacyjne, zaostrzając z roku na rok antyukraińską oraz antypolską propagandę. Były to symptomy świadczące o prowadzonych przygotowaniach do wojny.

Komentarz do doktryn

Rosyjskie doktryny bezpieczeństwa informacyjnego nie mają swoich NATO-wskich odpowiedników³⁴. W państwach NATO zagadnienie informacji pojawia się w ramach zagrożeń omawianych w doktrynach cyberbezpieczeństwa, w rosyjskich dokumentach Internet jest natomiast tylko elementem szerszego środowiska informacyjnego. Nie oznacza to, że nowe technologie związane z rozwojem Internetu zostały w Rosji zlekceważone, wręcz przeciwnie – szybko zorientowano się, że użycie ich w paradygmacie zarządzania refleksyjnego może być bardzo groźne dla przeciwnika³⁵. Myślenie w tych kategoriach jest domeną elity FR, wywodzącej się głównie ze służb byłego ZSRS.

³³ Cele, które nie znalazły się w nowej doktrynie (zostały już osiągnięte): zapewnienie monopolu informacyjnego państwa, likwidacja zagranicznych struktur informacyjnych, rozwój państwowych stowarzyszeń i agencji informacyjnych, wykorzystywanie certyfikowanych środków łączności, przeanalizowanie obcych metod wojny informacyjnej oraz zapowiedzi opracowania odpowiednich przepisów prawa. Ostatnia niezależna stacja telewizyjna (NTW) została zlikwidowana niemalże równoległe z wejściem doktryny, wyrokiem sądu w 2001 r. Zob.: D. Carman, *op. cit.*, s. 364.

³⁴ Jedynym państwem europejskim, które posiada taką doktrynę, jest Ukraina: Доктрина інформаційної безпеки України [*Doktryna bezpieczeństwa informacji Ukrainy*], 29 grudnia 2016 r., <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

³⁵ Myślenie rosyjskie dobrze odzwierciedla artykuł Aleksandra Sołowiewa, kierownika katedry analiz politycznych Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego: А. Соловьев, Информационно-коммуникативные процессы в современном мире: социокультурные иллюстрации [*Procesy informacyjne i komunikacyjne we współczesnym świecie: ilustracje społeczno-kulturowe*], w: Современная российская политология [*Współczesna rosyjska politologia*], Moskwa 2003, s. 327, 335–336.

Lata 90. były okresem słabości państwa rosyjskiego oraz pozornego otwarcia na Zachód. Objęcie obowiązków prezydenta w 1999 r. przez młodego pułkownika KGB/FSB Władimira Putina zapoczątkowało zmianę rosyjskiej narracji, którą w skrócie można by określić jako neoimperialną. W wyniku wyborów w 2000 r. został on prezydentem i w ciągu zaledwie kilku miesięcy podpisał dwie nowe doktryny: wojenną i bezpieczeństwa informacyjnego³⁶. Projekt tej drugiej był już przygotowany w 1994 r.³⁷, lecz musiał dojrzeć do odpowiedniego momentu, by zostać ogłoszonym oficjalnie³⁸. Jak ważną rolę w strategii politycznej Rosji odgrywało bezpieczeństwo informacyjne, świadczy nie tylko opublikowana doktryna, lecz także pierwsze InfoForum, zainicjowane w 2001 r. przez Aparat Rady Bezpieczeństwa FR i Komitet Dumy Państwowej FR³⁹. Niewypowiedziane w doktrynie cele, którymi były konsolidacja byłego ZSRS i odbudowa jego stref wpływów, wymagały uzyskania dominacji informacyjnej w obrębie Rosji i innych obszarów jej zainteresowania. Uważna lektura zagrożeń z doktryny z 2000 r. prowadzi do dwóch głównych wniosków:

1. Kreml już w 2000 r. był w trakcie zwiększenia kontroli politycznej społeczeństwa, narzucania nowej ideologii, ustanawiania

³⁶ Доктрина информационной..., 9 września 2000 r., *op. cit.*

³⁷ D. Carman, *Translation And Analysis Of The Doctrine Of Information Security Of The Russian Federation: Mass Media And The Politics Of Identity* [Tłumaczenie i analiza doktryny bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej: Media masowe i polityka tożsamości], "Pacific Rim Law & Policy Journal" 2002, t. 11, nr 2, s. 343.

³⁸ Ogłoszenie tego dokumentu spotkało się z obawami w samej Rosji, przykładowo wśród środowisk dziennikarskich i historyków, którzy bali się ograniczenia wolności słowa i wprowadzenia kar za niezgodne z państwową interpretacje historii. Por.: *Кремль не увидел угрозу историкам в доктрине информационной безопасности* [Kreml nie widzi zagrożenia dla historyków w doktrynie bezpieczeństwa informacji], 6 grudnia 2016 r., <http://www.rbc.ru/politics/06/12/2016/5846872e9a794718be9693c3> (dostęp: 17 maja 2017 r.); D. Carman, *Translation and analysis...*, *op. cit.*, s. 345.

³⁹ InfoForum (Narodowe Forum Bezpieczeństwa Informacyjnego) oficjalnie służy wymianie myśli, lecz w praktyce jest atrapą zachodnich mechanizmów. Sprzyja budowaniu poczucia zaangażowania społeczeństwa w proces kreowania polityki informacyjnej, wspomaga jego wdrażanie („programowanie”) oraz zachęca obywateli do angażowania się w działania informacyjne przeciwko wrogom Rosji. Odbywa się cyklicznie od 2001 r., w ostatnich latach uczestniczyło w nim jednorazowo około tysiąca osób – zarówno przedstawiciele administracji centralnej (m.in. minister obrony narodowej i spraw zagranicznych), terytorialnej, wojska, członków Dumy, jak i specjalistów (informatyków, dziennikarzy, naukowców, biznesmenów, członków NGO i GONGO).

monopolu informacyjnego państwa, rozwijania działalności państwowych stowarzyszeń i agencji informacyjnych, analizy przydatności nowych technologii w celach wojennych, wprowadzania nowych przepisów prawa.

2. Sposób, w jaki postrzegano zagrożenia w doktrynie, odzwierciedlał słabości systemów demokratycznych. W zestawieniu z bieżącymi działaniami Rosji stanowi to dobry wskaźnik działań, na jakie jest narażony Zachód, i pokazuje specyfikę rosyjskiego myślenia.

Nowa „Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego” została zatwierdzona w dniu 5 grudnia 2016 r., pięć dni po opublikowaniu „Koncepcji polityki zagranicznej FR”. Tym samym dokumenty zastąpiły obowiązującą od 9 września 2000 r. i znowelizowaną w 2013 r. „Doktrynę bezpieczeństwa informacyjnego FR” oraz wprowadzoną 12 lutego 2013 r. „Koncepcję polityki zagranicznej FR”. Zakończenie prac nad nową doktryną zapowiedziano już na początku 2016 r., w czasie trwającego w dniach 4–5 lutego InfoForum⁴⁰. 24 czerwca 2016 r. na stronie Rady Bezpieczeństwa FR pojawił się jej projekt ze skierowanym do obywateli apelem o zgłaszanie swoich uwag⁴¹. To przykład zachowywania ze względów propagandowych pozorów demokratycznych mechanizmów w czasie prac nad dokumentem. Rosyjska doktryna została opublikowana 12 dni po przyjęciu przez Parlament Europejski rezolucji nt. dezinformacji i propagandy uprawianej przez Daesh i Rosję. Możliwe, że Kreml czekał do przegłosowania rezolucji przez Parlament Europejski, żeby podkreślić obronny charakter własnej doktryny, w której znalazły się elementy tożsame z wypowiedzią Putina na jej temat⁴² oraz innymi głosami

⁴⁰ *Результаты Инфофорума-2016 «Информационная безопасность России в условиях глобального информационного общества» [Wyniki Infoforum-2016 „Bezpieczeństwo informacyjne Rosji w globalnym społeczeństwie informacyjnym”]*, Security-Lab, 12 lutego 2016 r., <http://www.securitylab.ru/news/479412.php> (dostęp: 30 września 2016 r.).

⁴¹ *Доктрина информационной безопасности Российской Федерации (проект) [Doktryna bezpieczeństwa informacji Federacji Rosyjskiej (projekt)]*, <http://www.scrf.gov.ru/news/1098.html> (dostęp: 30 grudnia 2016 r.).

⁴² Putin stwierdził, że rezolucja łamie demokratyczne standardy i wyraził nadzieję, że w związku z tym Zachód nie zdecyduje się na podjęcie działań przeciwko rosyjskim dziennikarzom. Por.: *Путин назвал негативную резолюцию Европарламента по российским СМИ деградацией демократии [Putin nazwał negatywną rezolucję*

oskarżającymi Zachód o wprowadzanie cenzury, ograniczanie wolności słowa i dyskryminację rosyjskich dziennikarzy⁴³.

Cechą charakterystyczną dla obu doktryn jest prymat informacji nad techniką oraz ochrona informacji, a nie sposobu jej przekazywania, stąd w Rosji stosuje się głównie przymiotnik informacyjny, nie zaś informatyczny. Problemy ze zrozumieniem tego podejścia i wypracowaniem na nie odpowiedniego remedium posiada wiele państw demokratycznych, których działania ogniskują się głównie wokół zagadnień technicznych, związanych z ochroną infrastruktury informacyjnej. Spektakularnym przykładem była kampania wyborcza w USA w 2016 r. oraz tarcia polityczne, które są pokłosiem wprowadzenia do dyskursu publicznego pytania, czy Donald Trump oraz jego środowisko mają agenturalne powiązania z Rosją. Rosyjski atak na skrzynkę mailową Hilary Clinton z jednej strony doprowadził do ujawnienia informacji dość mało istotnych, lecz skandalicznych dla opinii publicznej, a z drugiej potwierdził popularną u przeciwników Trumpa tezę, że sprzyja mu Rosja. W tej operacji zdolności technologiczne odegrały jedynie rolę techniczną, jej celem było osiągnięcie efektu psychologicznego. Zasiane wówczas ziarno wydało plon w postaci niebywałego zaostrzenia się konfliktu politycznego w USA (warto chociażby wspomnieć późniejszy szturm na Kapitol czy dwa zamachy na życie Trumpa). Ten przykład ilustruje, jak Rosja próbuje wytworzyć obraz swojej omnipotencji i chociaż oficjalnie zaprzecza wszelkim oskarżeniom, samo zasianie podejrzeń oraz ich eskalowanie mogą zaowocować sukcesem. Władze rosyjskie mają świadomość, że z powodu używania zagranicznych technologii nie będą mogły w pełni kontrolować swojej przestrzeni informacyjnej

Parlamentu Europejskiego w sprawie rosyjskich mediów degradacją demokracji], 23 stycznia 2016 r., <http://tass.ru/politika/3807411> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.). Rzeczniczka MSZ FR Maria Zacharowa poinformowała, że odpowiedź rosyjska będzie symetryczna.

⁴³ Patrz: wystąpienie W. Putina z października 2016 r. na dorocznym zjeździe Klubu Wałdajskiego oraz przed Zebraniem Federalnym z 1 grudnia 2016 r.; *Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» [Spotkanie Międzynarodowego Klubu Dyskusyjnego Waładaj]*, 27 października 2016 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/53151>; *Послание Президента Федеральному Собранию [Przemówienie Prezydenta do Zgromadzenia Federalnego]*, 1 grudnia 2016 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/53379> (dostęp: 16 stycznia 2017 r.).

(i społeczeństwa), będą więc dążyły do wzrostu konkurencyjności rosyjskich produktów z branży IT oraz zapewnienia sobie samowystarczalności w dziedzinie wysokich technologii, elektroniki, urządzeń komputerowych i oprogramowania. Z drugiej strony rozumieją, że nie są w stanie pokonać Zachodu w wyścigu technologicznym, dlatego stosują środki asymetryczne i starają się zaskakiwać swoich przeciwników⁴⁴.

W dokumentach świadomie posłużono się zachodnią terminologią związaną z obroną praw człowieka i obywatela, aby wprowadzić zamęt pojęciowy i ukryć swe prawdziwe zamiary. Rosyjskie doktryny tylko oficjalnie mają charakter defensywny⁴⁵, a ich zadaniem jest dezinformowanie zewnętrznego i wewnętrznego odbiorcy (Kreml dąży do ekspansji mentalnej, gospodarczej i terytorialnej). Treść doktryny świadczyła o coraz bardziej konfrontacyjnym kierunku polityki FR, wynikającym nie z obawy przed nowymi zagrożeniami, lecz z dawno przyjętej strategii i sytuacji wewnętrznej w Rosji, której konsolidacja dokonuje się poprzez utrzymywanie społeczeństwa w przeświadczeniu o nieustannym zagrożeniu ze strony USA, UE, terrorystów czy obcych nacjonalistów. Dokument z 2016 r. był naturalną kontynuacją kursu oficjalnie zaprezentowanego w 2000 r. Obecnie można zaobserwować zaostrzenie się politycznej retoryki wewnątrz poszczególnych państw oraz na forum międzynarodowym, co niewątpliwie w jakimś stopniu jest zasługą rosyjskiej polityki narzucania światu swojej zmilitaryzowanej matrycy pojęciowej⁴⁶. Dotyczy to nie tylko używania rosyjskiej terminologii do opisu

⁴⁴ Fakt, że środki aktywne są skutecznym narzędziem niwelowania militarnej i technologicznej przewagi NATO nad Federacją Rosyjską, potwierdza przykładowo artykuł wicedyrektora Moskiewskiego Centrum Carnegie Dmitrija Trenina: D. Trenin, *Выборы в США и российско-американские отношения* [Wybory w USA i stosunki amerykańsko-rosyjskie], *Russia in Global Affairs*, 30 stycznia 2020 r., <https://globalaffairs.ru/articles/vybory-v-ssha-i-rossijsko-amerikanskie-otnosheniya/> (dostęp: 3 czerwca 2024 r.).

⁴⁵ Trafnie rosyjską narrację zdefiniował Pomerantsev: „Zachód ściera małe narody na proch, a w Rosji one rozkwitają”. Por.: P. Pomerantsev, *Jądro dziwności. Nowa Rosja*, Wołowiec 2015, s. 229.

⁴⁶ „Grono teoretyków stosujących taki aparat pojęciowy powiększa się, symulując obraz rozbudowanego kolektywnego wsparcia władz FR. Pojawiły się określenia: wojna informacyjna, atak informacyjny, broń historyczna, informacyjny specnaz, broń cywilizacyjna, broń informacyjna”. Cytat za: J. Darczewska, *Wojna informacyjna Rosji*

działań Zachodu oraz zachodniej do opisu działań Rosji, lecz także bezkrytycznej recepcji rosyjskiej myśli politycznej i nauki, co sprzyja w rzeczywistości promowanej przez FR wizji świata, uzasadniającej rosyjskie agresywne działania i zbrojenia⁴⁷. Rosyjski paradygmat należy badać, by sformułować adekwatną odpowiedź, lecz nie można mu ulec.

Rosja intensyfikowała działania w sferze informacyjnej i jednocześnie tłumaczyła je na forum międzynarodowym koniecznością obrony. Mimo że częściowo ujawniła swój plan działania w doktrynie z 2000 r., Zachód zaczął bardziej zwracać uwagę na działania rosyjskie dopiero od 2014 r., nadal jednak nie potrafiąc poprawnie odczytać strategii Moskwy.

Obronna retoryka usprawiedliwia centralizację polityki informacyjnej oraz sprawowanie pełnej kontroli nad infrastrukturą informacyjną w Rosji. Owa centralizacja polega na podporządkowaniu wszystkich aspektów polityki informacyjnej FR ścisłemu kierownictwu państwa – Radzie Bezpieczeństwa FR⁴⁸, w ramach której funkcjonuje komisja ds. polityki informacyjnej FR⁴⁹ (najważniejsze decyzje

z Zachodem. Nowe wyzwanie?, w: Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wojna hybrydowa. Wydanie specjalne, Warszawa 2015, s. 71.

⁴⁷ Elementem tych działań jest wykorzystywanie zachodnich terminów do opisywania działań rosyjskich w celu przerzucenia winy na świat zachodni lub usprawiedliwienia działań rosyjskich. Do takich przykładów należy wykorzystanie przez Rosję terminu *hybrid warfare*. Termin został ukuty przez amerykańskich naukowców, a w narracji rosyjskiej został użyty do oskarżenia Zachodu o prowadzenie działań, które *de facto* są tożsame głównie z rosyjskim/sowieckim paradygmatem wojny informacyjnej. Tym samym wojna wywołana przez Rosję w Ukrainie została określona mianem wojny hybrydowej, co dało asumpt do przerzucenia winy na Zachód.

⁴⁸ Przewodniczący: prezydent; stali członkowie: szef FSB, szef administracji prezydenta, przewodniczący Dumy, przedstawiciel prezydenta do spraw ekologii i transportu, minister spraw wewnętrznych, minister spraw zagranicznych, przewodnicząca Rady Federacji Federalnego Zebrania, premier, dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego, sekretarz Rady Bezpieczeństwa, minister obrony oraz 18 zwykłych członków.

⁴⁹ Skład międzyresortowej komisji Rady Bezpieczeństwa FR ds. bezpieczeństwa informacyjnego (aktualizowany w maju 2015 r.): z-ca Sekretarza Rady Bezpieczeństwa FR (przewodniczący komisji), specjalny przedstawiciel prezydenta FR w kwestiach międzynarodowej współpracy w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego, I z-ca przewodniczącego Komitetu Dumy Państwowej ds. bezpieczeństwa i przeciwdziałaniu korupcji, I z-ca szefa Banku Rosji, I z-ca Ministra kultury FR, I z-ca ministra wychowania i szkolnictwa FR, sekretarz stanu – z-ca ministra rozwoju gospodarki FR, sekretarz stanu – z-ca ministra energetyki FR, z-ca ministra spraw wewnętrznych FR, z-ca ministra przemysłu i handlu FR, z-ca ministra połączeń i masowej komunikacji FR (z-ca przewodniczącego komisji),

dotyczące kierunków tejże polityki podejmowane są w najbliższym otoczeniu Putina). Centralizacji tej polityki sprzyja fakt, że wiele stanowisk kierowniczych w administracji, kluczowych placówkach naukowych⁵⁰, stowarzyszeniach i finansujących je koncernach pełnią osoby, które wywodzą się ze służb specjalnych oraz wojska. Wspólnota doświadczeń, znajomość tych samych modeli działania, jeden kod myślowy i osobiste kontakty determinują sposób prowadzenia rosyjskich działań, sprzyjają uzyskaniu efektu synergii oraz umożliwiają prowadzenie długoletnich operacji informacyjnych (potwierdzają to rodzaje zagrożeń wymienione w obu doktrynach informacyjnych,

z-ca ministra transportu FR, z-ca ministra sprawiedliwości FR, Główny inspektor państwowy FR ds. nadzoru pożarniczego, z-ca dyrektora Rosfinmonitoringu, z-ca dyrektora Służby Wywiadu Zagranicznego, z-ca dyrektora Federalnej Służby Ochrony, z-ca dyr. Federalnej Służby Technicznej i Eksportowej Kontroli, pierwszy z-ca dyrektora Federalnej Służby Celnej, sekretarz stanu – z-ca kierownika Federalnej Służby Nadzoru Ekologicznego, Technologicznego i Atomowego, z-ca kierownika Federalnej Służby Migracyjnej, z-ca kierownika Roskomnadzora (federalnej służby nadzoru w sferze połączeń, technologii informacyjnych i komunikacji masowej), z-ca kierownika Rospatenta (federalnej służby własności intelektualnej), z-ca kierownika Rospieczati (federalna agencja ds. prasy i komunikacji masowej), z-ca kierownika Rosswjazi (federalna agencja połączeń), z-ca kierownika Rosstata (federalnej służby państwowej statystyki), z-ca kierownika Federalnej Służby Podatkowej, szef FSB (z-ca przewodniczącego Komisji), szef administracji prezydenta FR ds. wdrażania technologii informacyjnych i rozwoju demokracji elektronicznej, szef Głównego zarządu operacyjnego Sztabu Generalnego SZ FR – z-ca szefa SG SZ FR, z-ca szefa Głównego Zarządu Specjalnych Programów prezydenta FR, z-ca szefa Zarządu służby prasowej i informacji prezydenta FR, referent aparatu Rady Bezpieczeństwa FR, referent Zarządu informacyjnego i dokumentacyjnego zabezpieczenia prezydenta FR, kierownik departamentu aparatu Rady Bezpieczeństwa FR (sekretarz Komisji), dyrektor departamentu Aparatu Rządu FR, wiceprezes – kierownik służby bezpieczeństwa Koncernu „Rosnieft”, z-ca przewodniczącego zarządu Gazpromu. Informacje za: *Состав Межведомственной комиссии Совета Безопасности Российской Федерации по информационной безопасности по должностям [Skład Międzyresortowej Komisji Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej ds. Bezpieczeństwa Informacji według stanowisk]*, http://www.scrf.gov.ru/about/commission/MVK_info_members/ (dostęp: 13 maja 2017 r.).

⁵⁰ W Rosji bardzo rozwinięte zostały studia nie tylko nad geopolityką, lecz także bezpieczeństwem informacyjnym.: Rosyjski Instytut Studiów Strategicznych (do stycznia 2017 r. dyrektorem był kandydat nauk historycznych, gen. por. SWR Leonid Rieszetnikow, a obecnie b. szef SWR Michaił Fradkow); Instytut Kryptografii i Informatyki Akademii FSB FR, Instytut Problemów Bezpieczeństwa Informacyjnego Uniwersytetu im. M.W. Łomonosowa (dyrektor gen. płk KGB Władisław Szerstiuk). Por. strony internetowe Instytutu Problemów Bezpieczeństwa Informacji [Институт Проблем Информационной Безопасности] oraz Rosyjskiego Instytutu Studiów Strategicznych [Российский институт стратегических исследований]: <http://www.iisi.msu.ru/>; <https://riss.ru/> (dostęp: 12 stycznia 2017 r.).

takie jak rozmywanie tradycyjnych rosyjskich wartości duchowo-moralnych, wymagających długookresowego wpływu). Polityce informacyjnej podporządkowane są: media państwowe i prywatne (wypracowano specyficzny model funkcjonowania mediów, łączący zachodnią technikę z rosyjskimi sposobami manipulowania świadomością społeczną)⁵¹, media internetowe (wielojęzyczna sieć złożona z oficjalnych serwisów informacyjnych, autorytetów prowadzących aktywną działalność w sieci, stron internetowych, blogów, kanałów udostępniania memów, zdjęć i filmów, grup dyskusyjnych na portalach społecznościowych czy komentujących trolli), ustawodawstwo (godzące w wolność słowa)⁵², edukacja (na wszystkich szczeblach)⁵³, agencje badania opinii publicznej, kultura⁵⁴, rozrywka (w tym gry komputerowe)⁵⁵, nauka⁵⁶, wydawnictwa⁵⁷, Cerkiew prawosławna⁵⁸,

⁵¹ P. Pomerantsev, *op. cit.*, s. 288.

⁵² Wprowadzenie odpowiednich przepisów poprzedziła seria obrazoburczych incydentów z udziałem Pussy Riot, przedstawianych jako forpoczta „zgniłego Zachodu” (możliwe, że była to prowokacja służb w celu zwiększenia przyzwolenia Rosjan na zaostrezenie niektórych przepisów).

⁵³ Szczególnemu oddziaływaniu poddawani są uczniowie w szkołach wojskowych, w tym m.in. w Korpusach Kadetów. Zob.: P. Jastrzębski, *Wschodni model wychowania państwowego na przykładzie rosyjskiego korpusu kadetów. Zarys problemu*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2012, nr 8, s. 145–152.

⁵⁴ Przykładowo atak na Ukrainę był poprzedzony kampanią propagandową w popkulturze (dobrym przykładem jest serial „Biała Gwardia”, w którym pozytywnymi bohaterami byli zarówno biali, jak i czerwoni – w przeciwieństwie do Ukraińców, którzy negowali jedności ziem Imperium). Dużą rolę w mobilizowaniu społeczeństwa rosyjskiego odgrywa również przypomnianie upokorzeń, których Rosja miała doznać za sprawą Polaków, podkreślanie polskiej rusofobii oraz roli Watykanu, a zwłaszcza jezuitów w walce z prawosławiem. Patrz: „Sofia Paleolog” (nowy serial dofinansowany przez Cerkiew i Ministerstwo Obrony FR).

⁵⁵ Rozpowszechnianie rosyjskiej propagandy poprzez komunikatory gier online oraz ich fabuła propagująca mit zwycięskiej wojny ojczyźnianej.

⁵⁶ Spektakularnymi przykładami podporządkowania nauki celom doktryny informacyjnej jest objęcie przewodnictwa nad Rosyjskim Towarzystwem Historycznym przez szefa SWR Siergieja Naryszkina nad Rosyjskim Towarzystwem Geograficznym przez ministra obrony narodowej gen. Siergieja Sojgu (przewodniczącym rady wspomagającej towarzystwo jest Władimir Putin) czy nad Akademią Problemów Geopolitycznych przez gen. płk Leonida Iwaszowa. Na wszystkich uczelniach wyższych wykłada się geopolitykę, w sieci zaś dostępna jest szeroka paleta podręczników.

⁵⁷ Przykładowo związane z FSB wydawnictwo „Wieczes”, wydające głównie książki z dziedziny historii, politologii i literatury pięknej.

⁵⁸ Imperatorskie Prawosławne Towarzystwo Palestyńskie połączone z Centrum ds. Rozwoju Chrześcijaństwa na Wschodzie (prezes gen. Siergiej Stiepaszyn, b. szef FSB). Por.: <http://www.ippo.ru> (dostęp: 12 stycznia 2017 r.).

organizacje „pozarządowe” (również międzynarodowe, finansowane przez koncerny państwowe, np. Gazprom czy Rosnieft)⁵⁹, młodzieżowe organizacje paramilitarne⁶⁰, grupy paramilitarne⁶¹, ośrodki kultury i nauki języka rosyjskiego poza granicami FR⁶².

Wnioski

Działania Rosji od 1991 r. do dziś przeszły ewolucję od konsolidacji społeczeństwa oraz odstraszenia i prób utrzymania dawnej strefy wpływów do działań ofensywnych, które rozpoczęto atakiem na Gruzję w 2008 r. Intensyfikacji działań postępujących od 2014 r. nie można postrzegać przez pryzmat rosyjskiej propagandy, która posunięcia Moskwy przedstawia jako reakcję na działania NATO i UE, świadomie określając je mianem ekspansji, by podkreślić ich rzekomy ofensywny charakter⁶³. Agresywna postawa Rosji wynika z przyjętej doktryny. Odbudowa potencjału Rosji oraz sprzyjająca konfliktom sytuacja międzynarodowa pozwalają jej na coraz bardziej zdecydowane działania dywersyjne i dezintegracyjne wobec NATO i UE, których celem jest zmiana układu geopolitycznego.

⁵⁹ Przykładowo CIS-EMO, organizacja zajmująca się „monitoringiem” standardów demokratycznych. Por.: A. Shekhovtsov, *Far-right Election Observation Monitors in the Service of the Kremlin Foreign Policy [Skrajnie prawicowi obserwatorzy wyborów w służbie polityki zagranicznej Kremla]*, w: M. Laruelle (red.), *Eurasianism and the European Far Right: Reshaping the Europe–Russia Relationship*, Lexington Books, 2015, s. 224–226.

⁶⁰ We wrześniu 2016 r. powołano Junarmię, organizację skupiającą dzieci w wieku od 11 do 18 roku życia.

⁶¹ Przykładowo: „Nocne Wilki”, organizacje kozackie, nacjonalistyczne, grupy hakerskie (Fancy Bears, Cozy Bear, pod którym prawdopodobnie kryją się regularne jednostki rosyjskich służb specjalnych lub wojska).

⁶² Organizacja „Russkij Mir” policzyła rosyjską diasporę, osoby posługujące się na świecie językiem rosyjskim oraz placówki nauczające języka rosyjskiego (stwierdzono, że województwa podlaskie, mazowieckie, lubelskie i podkarpackie ciążą ku wschodowi, tam też język rosyjski jest popularniejszy w nauczaniu szkolnym).

⁶³ Takie oskarżenia wychodziły spod pióra światowej sławy naukowców, dziennikarzy czy polityków. Najlepszym przykładem na to, jak głęboko udało się Moskwie zaszczerpić swój pogląd na stosunki międzynarodowe w państwach Zachodu, był wrześniowo-październikowy numer „Foreign Affairs” z 2014 r. pt. „How The West Provoked Putin”, a w nim artykuł: John J. Mearsheimer, *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault [Dlaczego kryzys na Ukrainie jest winą Zachodu]*, „Foreign Affairs” 2014, nr 5, s. 77–97.

„Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego FR” z 2016 r. jest kontynuacją polityki zaprezentowanej w doktrynie z 2000 r., zaostreniu uległa jedynie retoryka. W 2023 r. zapisy tych doktryn zostały uzupełnione o nowy dokument poświęcony tylko i wyłącznie bezpieczeństwu informacyjnemu dzieci⁶⁴. Zintensyfikowane od 2014 r. działania rosyjskie w sferze informacyjnej są wypadkową ciągłości myślenia, o której świadczą zaprezentowane doktryny. Poza oficjalną aktualizacją wyzwań i zagrożeń służą one przede wszystkim celom rosyjskiej strategii informacyjnej (są elementem strategicznej dezinformacji), w ramach której pełnią funkcje:

1. Propagandową – konsolidacja społeczeństwa, oskarżanie innych krajów o agresywne działania, wytyczanie oficjalnej linii narracyjnej oraz budowanie dobrego wizerunku prezydenta;
2. Dezinformacyjną – ukrywanie rzeczywistych zamiarów władz, wspieranie tezy o obronnym charakterze działań rosyjskich.

Lektura „Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego” w kontekście innych dokumentów i działań podejmowanych przez władze FR świadczy o tym, że:

1. Treść doktryn ujawnia rosyjski sposób myślenia i pozwala zdefiniować, jakich działań można się spodziewać ze strony rosyjskiej: oddziaływanie na indywidualną i grupową świadomość, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży⁶⁵, w celu podsycania międzynarodowych, religijnych, etnicznych, kulturowych i socjalnych napięć.
2. Rosyjskie działania w infosferze charakteryzuje łączenie narzędzi z zakresu nauk humanistycznych i ścisłych. W myśleniu dominuje prymat psychologiczny, co powoduje, że szczególnie rozwijane są metody mające na celu wpływ na ludzką percepcję, poglądy, mentalność i emocje.

⁶⁴ *Распоряжение Правительства РФ от 28 апреля 2023 г. № 1105-п [Rezolucja rządu rosyjskiego N 1105-r z dnia 28 kwietnia 2023 r.]*; <https://normativ.kontur.ru/document?documentId=448153&moduleId=1> (dostęp: 21 września 2024 r.).

⁶⁵ W przypadku Polski dobry grunt pod rosyjskie operacje stwarza coraz słabsza pamięć o czasach II wojny światowej i PRL, niedostateczna liczba godzin nauczania historii w szkołach oraz nowe, często niewiarygodne źródła informacji dostępne w Internecie.

3. Opublikowanie doktryny i inne działania mające na celu podniesienie rosyjskich zdolności w sferze informacyjnej świadczą o dużej wadze, jaką Kreml przykłada do operacji psychologiczno-informacyjnych zarówno na gruncie wewnętrznym, jak i zewnętrznym⁶⁶.
4. Władze Rosji starały się narzucić światu swój paradygmat wojen informacyjnych oraz rosyjskocentryczną wizję geopolityczną, aby wytworzyć sprzyjającą atmosferę do stosowania rozwiązań siłowych (obecna międzynarodowa sytuacja bezpieczeństwa, również ze względu na konflikty na Bliskim Wschodzie, sprzyja siłowej wizji stosunków międzynarodowych, w której nie ma miejsca na prawo międzynarodowe).
5. W celu odstraszenia i ukrywania swoich prawdziwych zdolności Rosja próbuje wytworzyć obraz onnipotencji (choć oficjalnie temu zaprzecza). Z tego powodu podkreśla m.in. znaczenie nowej doktryny czy powołanie nowego rodzaju wojsk „do operacji informacyjnych”⁶⁷ (zastrzega sobie też możliwość odpowiedzi kinetycznej na zagrożenia informacyjne).
6. Plan odbudowy imperium wymaga kontynuacji ideologicznego oddziaływania w obrębie takich koncepcji jak: *Russkij mir* (idea, w ramach której wykorzystywane są również akcenty pansławistyczne, głoszona głównie na potrzeby samych Rosjan oraz powiązanych z nimi narodów dawnego imperium, w tym zwłaszcza Słowian)⁶⁸, Unia Eurazjatycka (koncept polityczny

⁶⁶ Działania destabilizacyjne mogą ulegać intensyfikacji w czasie kampanii wyborczych, nasilenia konfliktów politycznych oraz sporów międzynarodowych. Polska specyfika powoduje, że kwestią newralgiczną nadal będą miejsca pamięci, związane zarówno z Armią Czerwoną, jak i UPA oraz incydenty, które mogą wyniknąć m.in. na linii Polska–Ukraina (niewykluczone, że w przyszłości na skutek zewnętrznych działań będą prowokowane konflikty z innymi państwami oraz narodowościami lub grupami etnicznymi zamieszkującymi Polskę).

⁶⁷ *Rosja: Szojgu o istnieniu oddziału żołnierzy wojny informacyjnej*, 22 lutego 2017 r., <https://forsal.pl/artykuly/1021878,rosja-szojgu-o-istnieniu-oddzialu-zolnierzy-wojny-informacyjnej.html> (dostęp: 26 maja 2017 r.).

⁶⁸ Patrz m.in. portal *Западная Русь* [Ruś Zachodnia], na którym można znaleźć również zakładkę poświęconą tematyce polskiej. Na stronie publikują m.in. analitycy związanego z SWR Rosyjskiego Instytutu Badań Strategicznych. Stałym publicystą strony jest m.in. Oleg Niemienski. Por. stronę: <https://zapadrus.su/bibli/geobib/2011-08-03-16-33-54.html> (dostęp: 17 maja 2017 r.).

obecny na giełdzie idei od ponad pół wieku, obliczony na pozyskiwanie elit południowo – i zachodnioeuropejskich dla współpracy gospodarczo-politycznej z Rosją kosztem USA)⁶⁹ oraz czwarta teoria polityczna (adresowana do wszystkich mieszkańców Zachodu rozczarowanych rządami partii liberalno-demokratycznych, określanymi w tej koncepcji mianem totalitarnych). Te koncepcje posiadają zarówno elementy wspólne, jak i wykluczające. Dzięki temu udaje się znaleźć większe grono odbiorców idei, prowadzących *de facto* do jednego celu – zmiany układu geopolitycznego na taki, w którym Rosja uzyska lepszą pozycję wobec podzielonego i skłóconego świata zachodniego.

Rosyjskie służby w sposób naturalny szybko dostrzegły korzyści, które mogą płynąć z zastosowania nowych technologii w ramach starych metod operacji wpływu. Takie spostrzeżenia poczyniono już w latach 90., w 2000. rozwijano w tym kierunku zdolności, a co najmniej od kilkunastu lat za pomocą Internetu prowadzi się intensywne działania. Na podstawie doktryn bezpieczeństwa informacyjnego można zauważyć, że Rosjanie dokładnie zlokalizowali luki w systemach demokratycznych i będą je konsekwentnie wykorzystywać, co stanowi zagrożenie także dla stabilności państwa polskiego. Ostatnio opublikowana doktryna poświęcona ochronie informacyjnej dzieci może podpowiadać, że rosyjskie operacje dezinformacyjno-psychologiczne w sposób szczególny będą wymierzone właśnie w dzieci i młodzież. Kwestia oddziaływania rosyjskiego w tych grupach powinna być zatem przedmiotem głębokiej analizy.

⁶⁹ Na początku wojny rosyjsko-ukraińskiej nawiązał do niej Dmitrij Miedwiediew: „Президент России Владимир Путин твёрдо поставил цель демилитаризации и денацификации Украины. Эти сложные задачи не исполняются одномоментно. И они будут решаться не только на полях сражений. Изменить кровавое и полное лживых мифов сознание части нынешних украинцев – важнейшая цель. Цель во имя спокойствия будущих поколений самих украинцев и возможности наконец построить открытую Евразию – от Лиссабона до Владивостока”, Telegram, 5 kwietnia 2022 r., https://t.me/medvedev_telegram/34 (dostęp: 21 września 2024 r.).

Bibliografia

References list

Piśmiennictwo

Literature

Bączkowski W., *Rosja wczoraj i dziś*, Jerozolima 1946.

Bączkowski W., *Uwagi o istocie siły rosyjskiej*, „Wschód-Orient” 1938, nr 4, <http://www.omp.org.pl/artukul.php?artykul=115> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Besançon A., *Imperium rosyjskie i panowanie sowieckie*, w: Karpiński J., Lasota I. (red.), *Sowietskij Sojuz. Wybór*, Wrocław 1989.

Carman D., *Translation and Analysis of the Doctrine of Information Security of the Russian Federation: Mass Media and the Politics of Identity* [Tłumaczenie i analiza doktryny bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej: Media masowe i polityka tożsamości], „Pacific Rim Law & Policy Journal” 2002, t. 11, nr 2.

Clausevitz C., *O wojnie*, Wydawnictwo Mireki, Warszawa 2010.

Czubatkin D.N., *Военная доктрина как способ информационного воздействия (семиотический подход)* [Doktryna wojskowa jako sposób oddziaływania informacyjnego (podejście semiotyczne)], w: Czernyszow J.G. (red.), *Современная Россия и мир: альтернативы развития (Информационные войны в международных отношениях)* [Współczesna Rosja i świat: alternatywy rozwoju (wojny informacyjne w stosunkach międzynarodowych)].

Darczewska J., *Rosyjskie siły zbrojne na froncie walki informacyjnej. Dokumenty strategiczne*, „Prace OSW” 2016, nr 57.

Darczewska J., *Wojna informacyjna Rosji z Zachodem. Nowe wyzwanie?*, w: *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wojna hybrydowa. Wydanie specjalne*, Warszawa 2015.

Garthoff R.L., *Soviet military doctrine* [Radziecka doktryna wojskowa], RAND Corporation, Illinois 1953.

Głuszkowski P., *Antyrosja. Historyczne wizje świata Aleksandra Sołżenicyna. Próba polskiego odczytania*, Warszawa 2008.

- Gołąbek B., *Lew Gumilow i Aleksander Dugin. O dwóch obliczach euroazjatyizmu w Rosji po 1991 roku*, Kraków 2012.
- Jastrzębski P., *Wschodni model wychowania państwowego na przykładzie rosyjskiego korpusu kadetów. Zarys problemu*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2012, nr 8.
- Jones R.A., *The Soviet Concept of „Limited Sovereignty” from Lenin to Gorbachev: The Brezhnev Doctrine [Radziecka koncepcja „ograniczonej suwerenności” od Lenina do Gorbaczowa: Doktryna Breżniewa]*, Londyn 1990.
- Martin L., *The Influence of Soviet Military Doctrine on Western Strategy [Wpływ radzieckiej doktryny wojskowej na zachodnią strategię]*, w: Flynn G. (red.), *Soviet Military Doctrine and Western Policy*, Londyn 1989.
- Nowak A., *Powrót „Imperium Zła”. Ideologie współczesnej Rosji, ich twórcy i krytycy (1913–2023)*, Kraków 2023.
- Pomerantsev P., *Jądro dziwności. Nowa Rosja*, Wołowiec 2015.
- Послание Президента Федеральному Собранию [Przemówienie Prezydenta do Zgromadzenia Federalnego]*, 1 grudnia 2016 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/53379> (dostęp: 16 stycznia 2017 r.).
- Путин назвал негативную резолюцию Европарламента по российским СМИ деградацией демократии [Putin nazwał negatywną rezolucję Parlamentu Europejskiego w sprawie rosyjskich mediów degradacją demokracji]*, 23 stycznia 2016 r., <http://tass.ru/politika/3807411> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.).
- Reid C., *Reflexive Control in Soviet Military Planning [Kontrola refleksyjna w radzieckim planowaniu wojskowym]*, w: B.D. Dailey, P.J. Parker (red.), *Soviet Strategic Deception [Radzieckie oszustwo strategiczne]*, Toronto 1987.
- Результаты Инфофорума-2016 «Информационная безопасность России в условиях глобального информационного общества» [Wyniki Infoforum-2016 „Bezpieczeństwo informacyjne Rosji w globalnym społeczeństwie informacyjnym”]*, SecurityLab, 12 lutego 2016 r., <http://www.securitylab.ru/news/479412.php> (dostęp: 30 września 2016 r.).

- Rosja: Szojgu o istnieniu oddziału żołnierzy wojny informacyjnej*, 22 lutego 2017 r., <https://forsal.pl/artykuly/1021878,rosja-szojgu-o-istnieniu-oddzialu-zolnierzy-wojny-informacyjnej.html> (dostęp: 26 maja 2017 r.).
- Roxburgh A., *Strongman u szczytu władzy. Władimir Putin i walka o Rosję*, Warszawa 2012.
- Shekhovtsov A., *Far-right Election Observation Monitors in the Service of the Kremlin's Foreign Policy [Skrajnie prawicowi obserwatorzy wyborów w służbie polityki zagranicznej Kremla]*, w: Laruelle M. (red.), *Eurasianism and the European Far Right: Reshaping the Europe–Russia Relationship*, Lexington Books, 2015.
- Sołowiew A., *Информационно-коммуникативные процессы в современном мире: соци-окультурные иллюстрации [Procesy informacyjne i komunikacyjne we współczesnym świecie: ilustracje społeczno-kulturowe]*, w: *Современная российская политология [Współczesna rosyjska politologia]*, Moskwa 2003.
- Состав Межведомственной комиссии Совета Безопасности Российской Федерации по информационной безопасности по должностям [Skład Międzyresortowej Komisji Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej ds. Bezpieczeństwa Informacji według stanowisk]*, http://www.scrf.gov.ru/about/commission/MVK_info_members/ (dostęp: 13 maja 2017 r.).
- Trenin D., *Выборы в США и российско-американские отношения [Wybory w USA i stosunki amerykańsko-rosyjskie]*, *Russia in Global Affairs*, 30 stycznia 2020 r., <https://globalaffairs.ru/articles/vybory-v-ssha-i-rossijsko-amerikanskie-otnosheniya/> (dostęp: 3 czerwca 2024 r.).
- Wojnowski M., *Koncepcja wojny sieciowej Aleksandra Dugina jako narzędzie realizacji celów geopolitycznych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16.
- Wojnowski M., *„Zarządzanie refleksyjne” jako paradygmat rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XXI w.*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 12.
- Wraga R., *Gwarancje Pana Otmara*, „Bunt Młodych” 1935, nr 10.
- Wraga R., *Geopolityka, strategia i granice*, Tel Awiw 1943.
- Wraga R., *O tak zw. „Komuniźmie narodowym”*, „Syrena” 1956.

Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» [Spotkanie Międzynarodowego Klubu Dyskusyjnego Waładaj], 27 października 2016 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/53151> (dostęp: 16 stycznia 2017 r.).

Źródła Sources

Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej], 21 kwietnia 2000 r., http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej], 5 lutego 2010 r., <http://kremlin.ru/supplement/461> (dostęp: 24 marca 2017 r.).

Военная доктрина Российской Федерации [Doktryna wojskowa Federacji Rosyjskiej], 26 grudnia 2014 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/47334> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Доктрина информационной безопасности Российской Федерации [Doktryna bezpieczeństwa informacji Federacji Rosyjskiej], 9 września 2000 r., <http://primorsky.ru/authorities/executive-agencies/departments/information-security/Documents/dokipo-ib> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.).

Доктрина информационной безопасности Российской Федерации, [Doktryna bezpieczeństwa informacji Federacji Rosyjskiej], 5 grudnia 2016 r., <http://www.scrf.gov.ru/documents/6/5.html> (dostęp: 9 stycznia 2017 r.).

Доктрина Русского мира [Doktryna rosyjskiego pokoju], 26 września 2016 r., <https://izborsk-club.ru/10269> (dostęp: 17 maja 2017 r.).

Доктрина інформаційної безпеки України [Doktryna bezpieczeństwa informacji Ukrainy], 29 grudnia 2016 r., <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Основные положения военной доктрины российской федерации [Główne postanowienia doktryny wojskowej Federacji Rosyjskiej], 2 listopada 1993 r., <http://studydoc.ru/doc/360885/osnovnyye-polozheniya-voennoj-doktriny-rossijskoj-federacii> (dostęp: 13 kwietnia 2017 r.).

Распоряжение Правительства РФ от 28 апреля 2023 г. № 1105-р [Rezolucja rządu rosyjskiego N 1105-r z dnia 28 kwietnia 2023 r.]; <https://normativ.kontur.ru/document?documentId=448153&moduleId=1> (dostęp: 21 września 2024 r.).

Sawinkin A.E., *Русская Военная Доктрина. Материалы дискуссий 1911–1939 годов [Rosyjska doktryna wojskowa. Materiały z lat 1911-1939]*, Moskwa 1994.

Strony internetowe⁷⁰

Websites

<http://www.rp-net.ru>

<http://www.rusdoctrina.ru>

<http://tass.ru>

<http://kremlin.ru>

<http://ruskiymir.ru>

<https://zapadrus.su>

<http://www.ippo.ru>

<http://www.iisi.msu.ru>

<https://riss.ru>

<http://www.securitylab.ru>

<http://rushistory.org>

<https://www.rgo.ru>

<http://akademiagp.ru>

Copyright (c) 2024 Łukasz Dryblak

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

⁷⁰ Spis stron internetowych, które rozwijają tematykę poniższego artykułu. Dostęp do wszystkich źródeł pochodzi z 17 maja 2017 r.